

Partiju tēriņu ierobežošana – ārvalstu pieredze un ieteikumi Latvijai

Dr Marčins Valeckis

25.04.2007

Ievads

Daudzās Eiropas valstīs pastāvošo neapmierinātību ar demokrātiju varētu lielā mērā izskaidrot ar uzskatu, ka politisko partiju finansēšanas jomā pastāv nopietnas problēmas. Vācijas, Itālijas un Lielbritānijas sabiedrības ir paudušas asu neapmierinātību ar demokrātijas iekārtu kā tādu un īpaši par politisko korupciju, kas bieži vien tiek saistīta ar politisko partiju finansēšanu. Politisko partiju finansēšanas ietekme uz veidiem, kādos partijas un politiķi politikā iesaista savus partijas biedrus un vēlētājus, ir ļoti svarīgs jaunu demokrātiju kvalitātes rādītājs.

Šīs jomas regulēšanas motīvi var būt ļoti dažādi, un tāpēc ir ļoti būtiski pajautāt pavisam vienkāršu jautājumu – ‘Kāpēc mums būtu jāregulē priekšvēlēšanu kampaņu izdevumi?’ Jebkuram mēģinājumam reformēt politisko partiju finansēšanas sistēmu pamatā ir vismaz pāris iemeslu: lai novērstu ļaunprātīgu stāvokļa izmantošanu un korupciju, stiprinātu taisnīgu politisku konkurenci, uzlabotu caurskatāmību, stiprinātu partijas, kā arī lai ieviestu papildus kontroles mehānismus, kas dotu iespējas sabiedrībai pieprasīt no politiskās elites lielāku atbildību. Cits iemesls jauna likuma pieņemšanai ir noteikt vienādus spēles noteikumus visām partijām.

Keiss Īvingss (*Keith Ewing*) ir teicis, ja nepastāv politisko partiju finansēšanas regulējums, tad konkurence ir kā ‘uzaicināt divus cilvēkus piedalīties ātruma sacensībās, kurās viens no dalībniekiem ierastos uz velosipēda, bet otrs sporta mašīnā’¹. Kopumā ņemot, demokrātiju pienākums vienmēr ir bijis kontrolēt naudas plūsmas politikā, radot ietvaru, kurā var darboties politiskās partijas un indivīdi. Nepieciešamība pēc ‘tīras politikas’ ir bijusi pamat iemesls

---

¹ Īvingss (1992.g.), lpp. 15.

vairumam likumdošanas iniciatīvām gan valstīs jau ar senām demokrātijas tradīcijām (Lielbritānija, Itālija), gan pārejas valstīs (Polija, Latvija), kā arī veicinājusi vairākas reģionālas pretkorupcijas iniciatīvas, kas sīkāk aprakstītas tālāk.

Politisko partiju finansēšanas regulēšanai izmantotos līdzekļus var iedalīt divās lielās grupās: tiesību normas un valsts subsīdijas. Abiem līdzekļiem ir tieša ietekme uz partiju demokrātijas izmaksām. Politisko partiju izdevumus regulējošās tiesību normas parasti ietver noteiktu reklāmas veidu ierobežojumus vai nosaka ierobežojumus politisko partiju vai individuālu kandidātu tēriņiem (gan parlamenta, gan prezidenta vēlēšanās).² Tiesību normas, kas ietekmē politisko partiju izdevumus, var arī attiekties uz trešajām personām. Arī šis gadījums ir aplūkots tālāk tekstā.

Tēriņu ierobežojumi

Neierobežojot kopējos izdevumus, kampaņu izmaksas nenovēršami un nebeidzami pieaugs. ... Papildus noteikumiem par ziedojumiem, izdevumu ierobežojumiem ir pašiem savs potenciāls novērst korupciju federālajās vēlēšanās.

Augstākās Tiesas tiesnesis Vaits (White) (atsevišķās domas *Baklija pret Valeo lietā*)

Partiju un vēlēšanu kampaņu izdevumu ierobežojumus izmanto, lai izvairītos no pārmērīgām partiju izmaksām, kontrolētu nevienlīdzības starp politiskajām partijām un ierobežotu neatbilstošu ietekmi un korupciju. Ja nepastāv nekādi ierobežojumi attiecībā uz tēriņiem, var izrādīties, ka tie, kam ir pieeja naudai, ir nepamatoti izdevīgākā situācijā, kā arī var padarīt politiskus atkarīgus no lieliem sponsoriem. Lai nodrošinātu vienlīdzīgas iespējas dažādiem politiskiem spēkiem, priekšvēlēšanu kampaņu izdevumiem ir jābūt ierobežotiem. Tēriņu ierobežojumus var uzskatīt arī par līdzekli, kura mērķis ir novērst kandidātu vai partiju iespējas netieši pirkt vēlēšanu balsis (dārgu pasākumu veidā, kuros par brīvu uzstājas grupas, tiek dalītas dāvanas, ēdiens un dzērieni).

---

² Tomēr ASV, priekšvēlēšanu kampaņu izmaksu ierobežojumi tika atzīti par neatbilstošiem konstitūcijai, jo tie noteica 'tiešus un nozīmīgus ierobežojumus politiskās runas kvalitātei'. Skatīt *Baklijs pret Valeo*, 424 US 1 (1976.g.).

Alans Veers (*Allan Ware*) uzskata, ka ‘Viens no veidiem, kā mēģināt apturēt partiju nebeidzamo dzīšanos pēc naudas, ir ierobežot apjomu to izdevumiem par ļoti dārgām nodarbēm – priekšvēlēšanu kampaņu.’³ Šī argumenta loģika balstās uz pieņēmumu, ka, ja politisko partiju finansēšana nav tiesiski regulēta, tā nespēj nodrošināt vienādus spēles noteikumus partiju cīņā par varu. Tāpēc tēriņu ierobežojumi var attiekties vai nu uz kopējo izdevumu summu, ko var iztērēt viena partija vai kandidāts, vai tie var attiekties uz noteiktiem izdevumu veidiem un jomām.

1.tabula: tēriņu ierobežojumi – tiesību normu veidi

Dažādas tiesību normas	CAE valstis (K=17)	Citas valstis (K=60)
Ir jebkādi tēriņu ierobežojumi (partijām un/vai kandidātiem)	59%	43%
Apmaksātu politisko reklāmu aizliegums	18%	36%

Avots: Jānis Ikstens, Daniels Smilovs (*Daniel Smilov*) un Marčins Valeckis (*Marcin Walecki*), ‘Kampaņu finansēšana Austrum un Centrāleiropā’ (*Campaign Finance in Central and Eastern Europe*) (Vašingtona: International Vēlēšanu sistēmu fonds, 2002.g.). Skatīt www.ifes.org

No 60 demokrātiskajām valstīm, kuras tika pētītas 2002.gadā, 43% valstīs pastāv kaut kādi ierobežojumi priekšvēlēšanu kampaņu izdevumiem. Pamatojoties uz iegūtajiem datiem, redzams, ka kopumā tēriņu ierobežojumi stingrāk tiek regulēti postkomunisma valstīs (59%), nekā citās demokrātiskajās valstīs. Kā redzams 2. tabulā, pieļaujamais priekšvēlēšanu kampaņas izdevumu apjoms pamazām kļūst par normu daudzās Eiropas demokrātijās. Ierobežojumus ievieš vai nu nosakot tēriņu griestus vai pielietojot formulu (piemēram, X reiz vidējā mēnešalga). Izdevumu ierobežojumi var būt gan absolūtā summa vienam prezidenta kandidātam (Polija, ASV) vai partijai (kā tas ir Lielbritānijā), noteikta summa, kas tiek aprēķināta balstoties uz kādu kritēriju, piemēram, minimālo mēnešalgu (Portugāle), bet

³ Veers (1998.g), lpp. 240.

Francijā un Spānijā maksimālais apjoms tiek aprēķināts atkarībā no iedzīvotāju skaita vēlēšanu apgabalā.

Kopumā Eiropas pieeja ir atbalstīt ierobežojumus priekšvēlēšanu kampaņu izdevumiem, jo priekšvēlēšanu kampaņu tēriņu ierobežojumi ir nepieciešami, lai kontrolētu naudas iespējamo destruktīvo lomu politikā.

Tēriņu griesti

Valsts	<i>Vai pastāv priekšvēlēšanu kampaņas tēriņu griesti?</i>	<i>Kādi ir priekšvēlēšanu kampaņas izdevumu griesti?</i>
Austrija	Nē	-
Beļģija	Jā, priekšvēlēšanu posmā	EUR 1 miljons
Bulgārija	Jā, priekšvēlēšanu posmā	Virs EUR 1.5 miljona
Kanāda	Jā	Kandidāti un reģistrētās partijas ir pakļautas indeksētam vēlēšanu izdevumu ierobežojumam
Dānija	Nē	-
Somija	Nē	-
Francija	Jā	Prezidenta vēlēšanās partija un tās kandidāts var iztērēt virs 16 miljoniem EUR (1-ajā kārtā) un virs 20 miljoniem EUR (2-ajā). Parlamenta vēlēšanās gan partijām, gan kandidātiem griesti ir 40 000 EUR plus virs 0.20 EUR uz vienu iedzīvotāju.
Vācija	Nē	-
Ungārija	Jā	Griesti ir uz vienu kandidātu un vēlēšanām
Īrija	Jā	Griesti ir uz vienu kandidātu un vēlēšanām
Itālija	Jā	Griesti ir uz vienu kandidātu un vēlēšanām. Pastāv papildus ierobežojumi attiecībā uz partijām, kuru kandidāti balotējas visos vēlēšanu apgabalos.
Latvija	Jā	Parlamentārajās vēlēšanās - 0.20 santīmi uz vienu vēlēšanu
Lietuva	Jā	1.000 reizes vidējā minimālā alga kandidātu sarakstam vēlēšanu apgabalā, kur piedalās vairāki valdība
Nīderlande	Nē	-
Norvēģija	Nē	-
Polija	Jā	Virs EUR 3 500 000 (prezidenta vēlēšanas)
Portugāle	Jā	EUR 3.008.600
Spānija	Jā, atsevišķiem vēlēšanu posmiem	Finanšu ģenerāltiesā nosaka katram vēlēšanu ciklam atsevišķi.
Zviedrija	Nē	-
Lielbritānija	Jā	GBP 18 840 000
ASV	Nē/Jā	Vispār Nē, bet Jā konkrētām vietējām vēlēšanām un prezidenta vēlēšanām (brīvprātīgi)

Avots: International Idea un autora pētījumi

Tēriņu ierobežojumi parasti attiecas uz partijām un kandidātiem, bet var arī ietvert trešās personas (piemēram, Lielbritānijā un Kanādā). Lielbritānijas un Kanādas piemēri parāda, ka efektīvi priekšvēlēšanu kampaņu tēriņu ierobežojumi ir tādi, kas skaidri nosaka, kas ir priekšvēlēšanu izdevumi, un nošķir kampaņas izdevumus no citiem izdevumiem. Nosakot ierobežojumus, jāņem vērā arī laika periods, un jānosaka atbilstoša kampaņas sākuma laika robeža. Savukārt Polijas piemērs parāda, ka tiesību normām, kas regulē priekšvēlēšanu kampaņu tēriņu griestus, ir jāparedz samērīgi tēriņu ierobežojumi. Tie nedrīkst būt pārāk zemi, kas neļautu izveidoties efektīvai politiskai konkurencei, bet arī ne pārāk augstiem – tādi, lai tie patiešām atbilstu reālajai praksei (Lielbritānijas piemērs). Un pēdējais, piemērojot ierobežojumus, ir jāņem vērā viens ļoti svarīgs faktors – inflācija vai, kā ir vērojams daudzās valstīs, hiperinflācija.⁴

Dažas problēmas un mīti par tēriņu ierobežojumiem

Kā ir teicis viens no vadošajiem Amerikas pētniekiem Herberts Aleksandrs (*Herbert E. Alexander*):

[I]zdevumu ierobežojumi ir iluzori plurālistiskā sistēmā, kurā pastāv neskaitāmas iespējas izdevumu veidiem ... [I]a ir garantētas vārda un pulcēšanās brīvības, tad finanšu ierobežojumi jebkurā kampaņas posmā rada jaunus kanālus, ar kuru palīdzību naudīgie indivīdi un grupas var realizēt savu ietekmi uz kampaņām un amatpersonām.

Problēmas saistītas ar izdevumu ierobežojumiem⁵:

- a. Tā kā partijas un kandidāti nevēlas, lai viņus sodītu par tiesību normu, kas regulē tēriņu ierobežojumus, pārkāpšanu, viņi bieži vien slēpj, ka ir pārsnieguši noteiktos

---

⁴ Bulgārijā 1991.gada tēriņu griesti tika attiecināti uz 1997.gada vēlēšanām, bet 1997.gadā inflācijas rezultātā Bulgārijas liras vērtība bija kritusies par 3 200 procentiem. Kandidātu maksimālais tēriņu apjoms kampaņai – 30 000 BGL – tādējādi bija tikai US\$20.

⁵ Maikls Pinto-Duschinskis (*Michael Pinto-Duschinsky*), 'Nigērijas vēlēšanu likuma apskats', *Review of the Nigerian Electoral Bill*, (Vašingtona: IFES, 2004. gads)

- ierobežojumus. Tādējādi tēriņu ierobežojumi apgrūtina noteikumu par partiju finanšu deklarāciju ieviešanu.
- b. Tēriņu ierobežojumiem ir tendence padarīt opozīcijas partiju un kandidātu dzīvi sarežģītāku, jo valdošajām partijām ir iespējas izmantot savam atbalstam valdības locekļiem pieejamos valsts resursus. Pirms vispārējām vēlēšanām, valdības informācijas dienesti bieži vien patiesībā propagandē savas partijas, apgalvojot, ka tā ir 'informācija sabiedrībai par valsti notiekošo'. Partijas var atbrīvot valdības amatpersonas no viņu oficiālajiem pienākumiem, lai tā vietā viņi veiktu uzdevumus partijas labā. Valdības telefoni, transporta līdzekļi un līdzīgas lietas var izmantot politiskās kampaņas rīkošanai.
  - c. Tā kā tēriņu griesti attiecas tikai uz 'kampaņu', rodas kārdinājums nomaskēt izdevumus, kas patiesībā attiecas uz kampaņu, kā parastos izdevumus, kas neattiecas uz kampaņu. Piemēram, ja izdevumi tiek noteikti kā 'kampaņas izdevumi', ja tie ir veikti tikai kādā noteiktā laika periodā pirms vēlēšanām, tad partija var sagatavot kampaņas raidīšanu, veikt pētījumus un tamlīdzīgas lietas pirms noteiktā laika perioda.
  - d. Kā rāda daudzu valstu pieredze, ja visas opozīcijā esošās partijas neievēro tiesību normas, kas regulē tēriņu ierobežojumus, ir ļoti liela iespējamība, ka neoficiāli tiks ievēroti 'neuzbrušanas līgumi'. Šādos gadījumos partijas parasti neapsūdz citu partiju, baidoties, ka pašu var apsūdzēt likumu pārkāpšanā.

Kampanu tēriņu ierobežojumi: mīti un patiesība

1. MĪTS: tēriņu ierobežojumi pārkāpj kandidātu tiesības uz vārda brīvību

PATIESĪBA: Pastāv uzskats, ka 'nauda ir runas paveids' un ka izdevumu ierobežojumi ir nepieņemami ierobežojumi tiesībām uz vārda brīvību. Šis arguments balstās uz nepieņemamu uzskatu, ka demokrātiskā iekārta tiem, kam ir vairāk naudas, ir lielākas tiesības uz vārda brīvību, un rezultātā arī uz lielāku ietekmi vēlēšanās un valsts lietās. Taču tas ir diametrāli pretējs uzskats demokrātiskas vienlīdzības pamatprincipam 'viens cilvēks, viena balss'. Bez tam, neierobežoti kampanas izdevumi atļauj bagātiem kandidātiem 'notušēt' savu oponentu balsis, tādējādi samazinot kopējo publisko diskusiju kvalitāti un dažādību.

2. MĪTS: tēriņu ierobežojumi palīdz pie varas esošajām, bet atņem iespējas pie varas neesošajām partijām.

PATIESĪBA: neiedziļinoties varētu šķist, ka tā kā pie varas esošās partijām parasti ir lielāka atpazīstamība un nevaldošajām partijām bieži vien ir jāiztērē lieli finanšu līdzekļi, lai panāktu konkurentus un uzvarētu, tēriņu griesti veicina 'pie varas esošo aizsardzību'. Šis apgalvojums neatbilst patiesībai. Pie varas esošās partijas piesaista daudz lielākus finanšu līdzekļus, nekā pie varas neesošās partijas, tādējādi patiesībā tēriņu ierobežojumi noteiktu vienlīdzīgus spēlēs noteikumus un palīdzētu pie varas neesošām partijām uzturēt savu konkurēt spēju. Piemēram, ASV Palātā valdošā partija piesaistīja gandrīz par 7 reizēm vairāk finanšu līdzekļu nekā opozīcijas partija 2002.gada vēlēšanās. Nav pārsteidzoši, ka 90% gadījumos uzvarēja jau pie varas esošā partija.

3. MĪTS: tēriņu griesti neļauj kandidātiem rīkot efektīvas priekšvēlēšanu kampanas, ierobežo informāciju vēlētājiem, kas savukārt negatīvi ietekmē to aktivitāti vēlēšanās.

PATIESĪBA: Ideja, ka kandidātiem ir nepieciešams piesaistīt lielus finanšu līdzekļus un piepildīt raidlaiku ar 30 sekunžu reklāmām, lai viņu kampana būtu efektīva, ir samērā jauna. Patiesībā nav nemaz tik daudz cilvēku, kas teiktu, ka uzbrūkošas reklāmas un kliegdoši plakāti ir labākie veidi, kā informēt vēlētājus par svarīgiem kampanas jautājumiem. Saprātīgi tēriņu ierobežojumi ļautu kandidātiem sniegt saturīgākus, mazāk pompozus vēstījumus. Ja partijām vairs nebūtu nemitīgi jādomā par to, kā iegūt naudu, tās varētu izmantot tādas iespējas vēlētāju uzrunāšanai, kas ir laikietilpīgākas, bet kurām nevajag tik daudz naudas (piemēram, publiskie forumi, vēlētāju apmeklēšana mājās, utt.).

4. MĪTS: tēriņu ierobežojumi ir nepārbaudīta un potenciāli bīstama ideja.

PATIESĪBA: pirmie tēriņu ierobežojumi kongresa kandidātiem tika ieviesti 1911.gadā, ar grozījumiem Likumā par nelabvēlīgu politisku darbību novēršanu (*Hatch Act*) 1939.gadā. Diemžēl šie likumi neparedz ieviešanas mehānismu, tāpēc tēriņu ierobežojumi bieži vien tika ignorēti. Tomēr Albukerkē, Ņūmeksikā tēriņu griesti tiek nepārtraukti piemēroti jau no 1974.gada. Pilsēta norāda uz šīs politikas vairākām priekšrocībām, tajā skaitā lielāku vēlētāju aktivitāti, lielāku sabiedrības uzticību vietējām, nevis federālajām vēlēšanām un lielāku konkurenci. Tādējādi tēriņu griesti ir ieguvuši milzīgu sabiedrības atbalstu.

Vai tēriņu ierobežojumi un valsts finansējums ir Eiropas standarti?

Pēdējo 10 gadu laikā mēs esam pieredzējuši, kā noteikti faktori ietekmē politisko partiju finansēšanu, un tie visi norāda uz politisko partiju eiropēizāciju. Pastāvošās tiesību normas kļūst standartizētas, un starp tām ir atrodamas arī dažas drosmīgas pretkorupcijas iniciatīvas, kuras pieņēmusi Eiropas Padome. Eiropas Padome nopietni ieinteresējās par starptautisko cīņu ar korupciju, jo šī problēma pastāv visās tās dalībvalstīs, tai piemīt transnacionālas pazīmes un tā grauj organizācijas pamatvērtības. Pēdējo desmit gadu laikā Eiropas Padome ir pieņēmusi vairākus dokumentus, kas skar politisko partiju finansēšanas regulēšanu⁶. 1997. gadā Ministru komiteja savā 101. sesijā pieņēma Rezolūciju (97) 24 par 20 principiem, kuri būtu jāņem vērā cīņā ar korupciju, tai skaitā arī 15. principu, kas tieši norāda, ka valstīm vajadzētu 'veicināt likumus politisko partiju finansēšanai un vēlēšanu kampaņām, lai novērstu korupciju'. Eiropas Padomes īpašo dienestu, kas cīnās ar korupciju (Madrīde, 1998.gada, 28. – 30. oktobris) 3.-šā konference arī bija veltīta partiju finansēšanas jautājumiem, kas noslēdzās ar dalībnieku ieteikumu izveidot starptautisku instrumentu. Dalībnieki vērsās pie Eiropas Padomes ar aicinājumu 'sagatavot kopējus standartus, domājot par caurspīdīgas politisko partiju finansēšanas sistēmas izveidošanu, lai novērstu korupciju', un 'sagatavot papildprotokolu Krimināltiesību pretkorupcijas konvencijai, kas noteiktu saskaņotu saukšanu pie kriminālatbildības par nelikumīgu politisko partiju finansēšanu'.

Pamatojoties uz iepriekš minētajiem dokumentiem, Eiropas Padomes Ministru komiteja arī pieņēma Rekomendāciju *Rek.*(2003) 4⁷. Rekomendācija ietver tādas politisko partiju finansēšanas aspektus, kas visvieglāk pakļaujas korupcijai. Tajā ir ietverti vairāki vispārēji noteikumi, kuriem vajadzētu būt par pamatu atsevišķu valstu likumiem un kārtībai, kas attiecas uz šo jomu. Šis dokuments ir visaptverošās iniciatīvas sastāvdaļa, un aicina dalībvalstis pieņemt vairākus konkrētus mērus, lai cīnītos ar politisko korupciju, kas saistīta ar finansēm, sākot no pilnīgas caurskatāmības partiju rēķinos, iekļaujot arī ierobežojumus un

---

⁶ Eiropas Padome ir pieņēmusi plašu spektru instrumentu, kas attiecas uz partiju finansēšanu, tajā skaitā: Eiropas Padomes Parlamentārā asambleja, Rekomendācija 1516 (2001.g.), *Politisko partiju finansēšana*, pieņemta 2001. gada 22. maijā; PACE Politisko lietu komiteja, ziņojums '*Politisko partiju finansēšana*', dok.. 9077, 2001.gada 4.maijs.

⁷ Ministru komitejas Rekomendācija (2003)4 dalībvalstīm par kopējiem noteikumiem pret korupciju politisko partiju un vēlēšanu kampaņu finansēšanā. Pieņemta 2003.gada 8.aprīlī, ministru vietnieku 835. sanāksmē.

aizliegumus noteiktiem finanšu avotiem, tēriņu ierobežojumus, un līdz pat samērīgam valsts finansējumam, neatkarīgai ieviešanai un nozīmīgām soda sankcijām. Rekomendācija, kā vieglais juridiskais instruments, ietver noteikumus, kas skar gandrīz visus partiju finansēšanas aspektus⁸. Bez tam *Rek. (2003)4* nosaka, ka:

‘Dalībvalstu valdības savās nacionālajās tiesību normu sistēmās pieņem likumus, kas vērstas pret korupciju politisko partiju finansēšanā un priekšvēlēšanu kampaņās – tik lielā mērā, ja valstīm jau nav šādu konkrētu likumu, kārtības vai sistēmu, kas nodrošina efektīvas un labi darbojošās alternatīvas’.

Šī rekomendācija arī sniedz norādes ‘valstu grupai pret korupciju’ (angliskais saīsinājums GRECO) uzraudzīt tās ieviešanu. Viens no jautājumiem, kas ietverts GRECO trešajā izvērtēšanas posmā (uzsākts 2007.gada 1. janvārī) ir partiju finansējuma caurskatāmība tādā izpratnē, kā noteikts Ministru komitejas Rekomendācijā *Rek. (2003)4*.⁹ Organizācija izvirza vispārēju pieņēmumu, ka ‘politisko partiju un vēlēšanu kampaņu finansēšana visās valstīs ir jāpakļauj noteiktai kārtībai, lai novērstu un cīnītos ar korupcijas fenomenu’, lai izveidotu Paneiropas normatīvo pamatu, kas regulētu politisko partiju finansēšanu. Eiropas Padomes dalībvalstu valdībām tiek stingri rekomendēts pieņemt un ieviest savās nacionālajās tiesību normās konkrētus noteikumus pret korupciju politisko partiju finansēšanā, balstoties uz Rekomendāciju (2003)4. Attiecībā uz valsts finansējumu un tēriņu ierobežojumiem, Eiropas Padome saka, ka:

1. pants Valsts un privātais atbalsts politiskajām partijām

Valstij un tās pilsoņiem ir tiesības atbalstīt politiskās partijas. Valstij vajadzētu sniegt atbalstu politiskajām partijām. Valsts atbalstam jābūt samērīgam. Valsts atbalsts drīkst būt finansiāls. Valsts atbalsta sadalē jāizmanto objektīvi, godīgi un samērīgi kritēriji. Valstīm ir jānodrošina, ka jebkāds valsts un/vai pilsoņu atbalsts neierobežo politisko partiju neatkarību.

---

⁸ Tā arī sniedz rekomendācijas par dažiem pretrunīgiem jautājumiem, kā nodokļu atvieglojumiem un partiju izdevumu ierobežojumiem saistībā ar to vēlēšanu kampaņām.

⁹ GRECO ir formāli akceptējusi novērtējuma anketu, kas izveidota, lai iegūtu informāciju, kas savukārt tiks izmantota par pamatu trešās kārtas izvērtējumam, un kuru papildinās ar katras Eiropas Padomes dalībvalsts apmeklējumu.

9. pants Tēriņu ierobežojumi

Valstīm ir jāapsver iespēja veikt pasākumus, lai novērstu politisko partiju pārmērīgu vajadzību pēc finansējuma. Pasākumi var ietvert tādas mērus, kā priekšvēlēšanu kampaņu tēriņu griestu noteikšana.

Vairākas starptautiskas valstu un nevalstiskas organizācijas, piemēram, Pasaules Banka un *Transparency International*¹⁰, arī iesaka izveidot standartus un norāda uz labajiem piemēriem. Runājot par tēriņu ierobežojumiem, Pasaules Banka uzskata, ka valstīm vajadzētu *ierobežot izdevumus* – ‘Padariet partiju politiku cik vien iespējams lētāku. Parasti pieprasījums pārsniedz finansējuma piedāvājumu, kā rezultātā tiek meklēts finansējums, un šajos meklējumos pastāvošās tiesību normu robežas var arī tikt pārkāptas. Te varētu daudz runāt par šo attiecību pārveidošanu mehānismā, kuru izmanto daudzas Rietumeiropas valstis un citas pasaules valstis: (i) bezmaksas laika televīzijā un radio atvēlēšana partijām, kas atbilst izvirzītajiem kritērijiem; un (ii) tēriņu ierobežojumu noteikšana, pārbaudot patiesos izdevumus un ieviešot efektīvas sankcijas, ja griesti tiek pārkāpti’¹¹.

---

¹⁰ Skatīt Politiskā pozīcija # 01/2005 ‘Politisko partiju finansēšanas standarti un labvēlības’ un # 02/2005, tieši – ‘Politisko partiju finansēšanas noteikumi’.

¹¹ Pārņemts no Pasaules Bankas. 2000. gads. ‘Pretkorupcija pārejas posmā’, ([Anticorruption in Transition](#)). Politisko diskusiju izvilcums, Vašingtona.

Apmaksātu TV reklāmu aizliegums

Kā attēlots 1. tabulā, vienīgais regulējuma veids, kas ir vairāk izplatīts valstīs, kas nav postkomunistiskas, ir apmaksātas politiskās reklāmas aizliegums. To varētu izskaidrot fakts, ka demokrātiju veidošanās sākumā vairums šo valstu likumdevēji neuzskatīja politiskās reklāmas komerciālajās televīzijas un komerciālajās radio stacijās par galveno politiskās komunikācijas līdzekli. Tāpat partijām un kandidātiem tika atvēlēti nozīmīgi bezmaksas ētera laika apjomi, kas atļāva partijām un kandidātiem sniegt savu vēstījumu sabiedrībai tā, kā viņi to vēlējas.

Pinto-Dusčinskis uzskata, ka 'vēlēšanu izmaksu ierobežošanai, apmaksātas politiskās TV reklāmas aizliegums ir neapšaubāmi daudz efektīvāks nekā formāli partijas izdevumu ierobežojumi'¹². Veers arī uzskata, ka šāda aizlieguma nozīme ir 'novērst neprātīgos naudas meklējumus, kuru varētu radīt iespēja aizpildīt ēteru ar reklāmu; tas ir arī domāts, lai nodrošinātu zināmu vienlīdzīgu pieeju skatītājiem – vienlīdzīgu vismaz starp tām partijām, kurām ir līdzīgs biedru skaits'¹³. Apmaksātas reklāmas aizlieguma oponenti savukārt apgalvo, ka šādi ierobežojumi kampaņas atspoguļošanai ne tikai ierobežo masu mediju iespējas objektīvi un visaptveroši informēt par vēlēšanām, bet var arī marginalizēt opozīciju, tādējādi palīdzot nedemokrātiskām valdībām, ļaujot tām savtīgi izmantot sabiedriskās TV¹⁴.

Lielbritānijā ir aizliegts iegādāties mediju ētera laiku politiskajai reklāmai. Taču BBC (uz vienošanās pamata) un dažas neatkarīgas televīzijas un radio stacijas (uz statūtu pamata) vēlēšanu laikā un citās svarīgās reizēs piešķir bezmaksas ētera laiku partijām, kas ir kvalificējušās vēlēšanām. Saskaņā ar pastāvošajiem noteikumiem, jebkura partija, kas varētu vēlēšanās iegūt vienu sesto daļu vietu, atbilst kritērijiem, lai varētu iegūt šo bezmaksas ētera laiku. Galvenajām partijām tiek dota iespēja izmantot ētera laiku vairākas reizes.

Polijā ierobežojumi apmaksātai politiskai reklāmai medijos pirmo reizi tika ieviesti

---

¹² Skatīt Pinto-Dusčinskis (2001. gads), lpp. 22.

¹³ Veers (1998b), lpp. 241.

¹⁴ No Indijas opozīcijas arī ir iespējams mācīties. Kersi Nehra (*Kersi Nehra*) saka, ka 'Opozīcijas nespēja izmantot spēcīgos informācijas kanālus, ko piedāvā televīzijas un radio, izraisīja apsūdzējumus valdībai par šo kanālu savtīgu izmantošanu. Opozīcija apgalvoja, ka Kongresa partiju politika un programmas tika ekskluzīvi propagandētas un publicētas radio un televīzijā, slēpjot to aiz saukļa, ka tā ir valdības informācija. Tā rezultātā opozīcija pieprasīja tādu pašu laiku un iespējas pārraidīt savu partiju programmas'. Kersi Nehra, "Indija", Kongresa likumu bibliotēka, 'Ziņojums kongresam: valsts vēlēšanu kampaņas finansēšana noteiktās ārvalstīs'. (*Report for Congress: Campaign Financing of National Elections in Selected Foreign Countries*), LL-97-3, 1997. gada maijs (Vašingtona: Kongresa bibliotēka, 1997. gads), lpp. 104; skatīt arī lpp. 87.

1993. gada vēlēšanās¹⁵. Tā rezultātā, kopējais atļautais apmaksātās reklāmas laiks nevarēja pārsniegt 15 procentus no kopēja bezmaksas ētera laika, kas bija atvēlēts konkrētajai vēlēšanu komitejai. Tomēr 2001. gadā pieņemtais likums atcēla konkrētos ierobežojumus apmaksātai reklāmai masu medijos. Saskaņā ar jaunajiem noteikumiem, kampaņu izdevumi darbībām, kas atgādina reklāmu gan pēc tās veida, gan satura, piemēram, publikācijas presē, nevar pārsniegt 80 procentus no kopējā nacionālā ierobežojuma. No otras puses, iepriekšējie noteikumi attiecas uz prezidenta vēlēšanām. Visas vēlēšanu komitejas var pārraidīt apmaksātas vēlēšanu programmas laika periodā, sākot ar 15-to dienu pirms vēlēšanām līdz pēdējai vēlēšanu kampaņas dienai; taču kopējais iedalītais apmaksātās reklāmas laiks nevar pārsniegt 15 procentus no kopējā, komitejai atvēlētā bezmaksas pirmsvēlēšanu programmas raisīšanai atvēlētā laika.

Valsts finansējums – dažas vispārējas piezīmes

Viens no visspēcīgākajiem līdzekļiem konkurences izlīdzināšanai varētu būt tiešā valsts finansējuma ieviešana. Ja to ievieš samērīgā apjomā un apvieno ar aizliegumiem un ierobežojumiem, tad iespējams sasniegt ievērojamu finanšu avotu dažādību un demokrātisku partiju ilglaicīgumu. Valsts finansējumam politiskajām partijām ir jābūt kā līdzeklim, lai ierobežotu korupciju un veicinātu labās prakses – tāpēc pirms tiek ieviests valsts finansējums, ir jābūt pamatīgai publiskajai kontrolei. Lai iegūtu finansējumu, partijām ir jāizpilda noteiktas normas attiecībā uz iekšējo kontroli, caurskatāmību un atbilstību. Pretējā gadījumā valsts finansējumu var izmantot vecmodīgiem patronāžas politikas veidiem, tādiem kā balsu pirkšanai vai atsevišķu politiķu personīgās labklājības vairošanai. Valsts finansējums politiskajām partijām ir viena no 'vecu' demokrātisko valstu pamat pazīmēm, un tiek arvien plašāk izmantota daudzās Eiropas valstīs. Tomēr Latvija ir viena no divām Eiropas valstīm, kurās nav tiešā valsts finansējuma.

Viens no lielākajiem valsts finansējuma ieviešanas ieguvumiem ir politisko partiju institucionalizācijas līmeņa pieaugums, jo politiskajām partijām ir pieejams valsts finansējums. Bez tam, jau sen tiek uzskatīts, ka valsts finansējums politiskajām partijām veicina politisko konkurenci politisko partiju vidū, atvēlot resursus būtiskām politiskām darbībām, tādējādi uzlabojot politisko partiju institucionalizāciju un vecinot plurālistisku partiju sistēmu, kas var efektīvi informēt valsti

---

¹⁵ 1993. gada 28. maija likums par Polijas Republikas Sejma vēlēšanām, 142-145. panti.

par daudzveidīgās sabiedrības prasībām. Šis valsts finansējuma pluss ir neizstājams jebkurai demokrātijai.

Valsts finansējuma sistēmas efektivitāte plurālistiskas partiju vides veidošanā ir atkarīga no vairākiem faktoriem, no kuriem nebūt ne mazsvarīgākais ir izmantotais valsts finansēšanas modelis. Valsts finansējuma politiskajām partijām sistēmas modelim ir jāņem vērā vairāki aspekti, piemēram, subsīdiju apjoms, maksājumu laiks, kritēriji, lai saņemtu subsīdijas un prasības atskaitēm. Šo aspektu konfigurācijai ir būtiska ietekme uz valsts finansējuma sistēmas efektivitāti, tajā skaitā uz to, kāda būs valsts finansējuma ietekme uz politisko partiju institucionalizāciju.

Kopumā valsts subsīdiju ieviešana ir daudz sarežģītāka, nekā tas varētu izskatīties. Lai kādi noteikumi tiktu pieņemti, tiem ir jāietver 3 svarīgi aspekti:

Atbilstības kritēriji – arvien vairāk valstu pieprasa, lai politiskajās partijās saņemtu noteiktu balsu skaitu, lai tās varētu pieteikties valsts finansējumam (tā sauktais balsu sliekšnis valsts finansējumam).

Valsts finansējuma politiskajai partijai apturēšana vai pārtraukšana – viens no visefektīvākajiem veidiem, kā nodrošināt atbilstību dažādiem politisko partiju finansēšanas noteikumiem, ir ierobežot vai atņemt valsts finansējumu partijām un kandidātiem, kas neztver savus pienākumus nopietni. Tiesību normu sistēmā ir jāparedz kārtība, kā valsts finansējums tiek apturēts.

Izsniedzējs – ideālā situācijā institūcija, kas izsniedz valsts finansējumu, būtu tā pati, kas saņem un pārbauda finanšu atskaites, kā arī pārbauda atbilstību citām prasībām. Pie tam jābūt skaidriem termiņiem, kad partijas saņem valsts finansējumu.

Rietumeiropas demokrātijās kopumā 'finansēšana ir piedzīvojusi trīs strukturāli līdzīgus, taču savstarpēji pārklājošus ieviešanas posmus'¹⁶. Pirmajā '**eksperimentēšanas**' posmā valdības sper uzmanīgus soļus, lai ieviestu subsīdijas. Otrajā '**paplašināšanās**' posmā subsīdiju apjoms un saņēmēju skaits pieaug. Parasti šiem posmiem seko '**pielāgošanās**' posms, kas parasti ietver subsīdiju sistēmas institucionalizāciju un pielāgošanos inflācijai.

---

¹⁶ Nassmaheram (*Nassmacher*) pirmais solis (1954.g.-1974.g.) bija "eksperimentēšanas posms"; tad rietumu demokrātijas (Rietumvācija, Austrija, Zviedrija, Itālija) nonāca otrajā posmā (1967.g. -1982.g.) – "paplašināšanās posmā". Pēdējais posms (1982.g.-) ir bijis pielāgošanās posms. Skatīt Nassmaheru (1989.g.), lpp. 238-241.

Pēdējie pētījumi atklāj, ka valsts finansējumam nav būtiskas ietekmes uz partijas biedru skaita samazināšanos Rietumeiropas demokrātijās¹⁷.

Secinājumi

Nelikumīga partiju un kampaņu finansēšana ir sena parādība, un tā jau ilgu laiku ir bijusi pazīstama daudzām demokrātijas valstīm. Tomēr tikai pavisam nesen to sāka uztvert kā sabiedrības uzticības mazināšanās galveno iemeslu, lai gan apgalvojumi, ka politiskā korupcija ir būtiski pieaugusi, ne vienmēr ir pamatoti. Ņemot vērā politisko sistēmu daudzveidību un dažādo demokrātisko valstu režīmu attīstības līmeņus, nepastāv viens vienīgs vai vislabākais risinājums visām valstīm, lai cīnītos ar politisko korupciju, kas saistīta ar partiju finansēšanu. Drīzāk sistēmu atšķirību rezultātā radīsies dažādas efektīvas labās prakses.

Balstoties uz šī dokumenta autora apspriedēm ar Latvijas politiķiem un ekspertiem, šķiet, ka, lai uzlabotu politisko partiju finansēšanas kontroles mehānismus, ir jāņem vērā vairāki aspekti:

1. Esošie tēriņu griesti ir jāpārskata pirms 2010. gada Saeimas vēlēšanām. Viena no iespējām ir noteikt tādu ierobežojumu, kas atspoguļotu mainīgo politisko realitāti. Pamatojums tēriņu griestu paaugstināšanai ir: (1) esošie griesti neatspoguļo pēdējo gadu augsto inflāciju (piemēram, griestiem jābūt apmēram LVL 366 000, ņemot vērā 2004. – 2007. gadu inflāciju), (2) visiem svarīgajiem tiesību aktiem ir jāatspoguļo mainīgie politisko kampaņu veidi (reklāmas kompāniju profesionalizācija un masu mediju un vides reklāmu pieaugošās izmaksas). Ja gadījumā Latvijā vēlas saglabāt esošo priekšvēlēšanu kampaņas tēriņu griestu sistēmu, vienalga būs jārisina vairāki politiski jautājumi.
2. Politisko partiju finansēšanas tiesību norma paplašināšana, iekļaujot tajās arī trešo personu reklāmu, ir jāpieņem pēc tam, kad ir rūpīgi izpētīts, kādas konstitucionālas sekas tas varētu radīt. Kā tas ir bijis jau daudzās rietumu demokrātijas, dažām iesaistītajām pusēm šķitīs, ka pastāv pretrunas starp tiesību normām, kas radikāli ierobežo trešo personu

---

¹⁷ Pjērs, Svasands un Vidfelds (*Pierre, Svasand, Widfeldt*) apgalvo, ka ir novērojama ļoti ierobežota finansējuma ietekme; partiju grupas, kas piedzīvojušas biedru skaita samazināšanos pirms valsts finansējuma ieviešanas, lielākoties arī turpina to piedzīvot pēc finansējuma ieviešanas, bet partijas, kuru biedru skaits auga, turpināja pieaugt arī pēc tam, kad tika ieviestas subsīdiu programmas. Pjērs, Svasands un Vidfelds (2000.g.), lpp. 18.

izdevumus kampaņai, un konstitucionālajām tiesībām uz izteiksmes brīvību. Tāpēc nešķiet pieļaujami, ka kāda moderna demokrātijas iekārta varētu noteikt pilnīgu aizliegumu trešajām personām izvietot reklāmu tāpēc, lai novērstu priekšvēlēšanu kampaņu izdevumu ierobežojumu apiešanu. Kanādas Konstitucionālā tiesa atļāva trešo personu izdevumus priekšvēlēšanu kampaņai tikai noteiktā apjomā - tāpēc, lai saglabātu taisnīgumu starp konkurējošām politiskajām partijām un kandidātiem, kas bija iecerēts, nosakot ierobežojumus kampaņu izdevumiem.

3. Ideāli būtu, ja Latvija kā piemēru izmantotu Lielbritānijas un Kanādas tiesību normas un prakses attiecībā uz trešo personu priekšvēlēšanu kampaņu izdevumu reģistrēšanu un kontroli, kas varētu darboties arī Latvijā. Varētu arī ņemt vērā Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedumus¹⁸.

4. Daudzie sarežģītie faktori, kas attiecas uz politisko partiju finansēšanas kontroli nozīmē, ka jebkādi soļi, lai ieviestu jau pieņemtas normas vai pieņemtu jaunas, ir īpaši rūpīgi jāizvērtē. Jebkādam izmaiņām politisko partiju finansēšanas jomā ir jābalstās uz pētījumiem¹⁹ vai sabiedriskām apspriedēm²⁰. Skaidri nodefinēti, pieņemami un stabili politisko partiju finansēšanas noteikumi ļaus partijām skaidri apzināties, ko no tām sagaida un ko tās var sagaidīt no valsts (attiecībā uz sankcijām vai citām regulējošām darbībām).

5. Latvijā politisko partiju finansēšanas likumi pieredzēja nopietnas pārmaiņas 2002., 2004. un 2005. gadā. Tas savukārt raisa bažas par likuma stabilitāti un noteikumu, kas attiecas uz politisko partiju finansēšanu, kvalitāti. Pēdējo desmit gadu laikā, krīzes stāvoklis, kas pieprasīja politisko partiju finansēšanas sistēmās ieviest izmaiņas daudzās Eiropas demokrātiskajās valstīs, ir tik ļoti lielā mērā padziļinājies, ka jebkādi jauni skandāli šķiet rada arvien radikālākas idejas un prasības ieviest nopietnākas soda sankcijas. Centrāl un Austrumeiropas valstu pieredze rāda, ka ir vieglāk vainot korupciju politisko partiju neveiksmēs, ieviest jaunus ierobežojumus finansējuma avotiem un palielināt valsts subsīdijas. Kā nesen ir atzīmējis Haidens Filips (*Hayden Phillips*) savā 'Politisko partiju finansēšanas apskats' (*Review of the Funding of Political Parties*):

---

¹⁸ 1998. gadā Eiropas Cilvēktiesību tiesas sprieduma rezultātā spēku zaudēja jau ilglaicīgi noteikumi Lielbritānijas Vēlēšanu likumā, kas aizliedza trešo personu izdevumus Apakšpalātas kandidātu priekšvēlēšanu kampaņām.

¹⁹ Lielbritānijas vēlēšanu komisija un Kanādas vēlēšanas var izmantot kā labu piemēru. Konkrēti skatīt "Politisko partiju finansēšana – ziņojums un rekomendācijas" Vēlēšanu komisija (Londona: 2004.gads)

²⁰ Piemēram, 2006.gadā Lielbritānijas valdība lūdza seru Haidenu Filipu sagatavot apskatu par to, kā tiek finansētas politiskās partijas. Skatīt "Politisko partiju finansēšanas apskats" (*The Review of the Funding of Political Parties*), Londona 2006. gads

Politisko partiju finansēšanas reforma nav pašmērķis, bet gan tikai līdzeklis, kā iegūt pēc iespējas labākus rezultātus no demokrātijas kvalitātes uzlabošanas skatpunkta²¹.

Jaunu politisko partiju finansēšanas noteikumu pieņemšanas biežums un ātrums var padarīt daudzus no šiem likumiem pārāk ambiciozus un grūti ieviešamus praksē. Valstīm ar senām demokrātijas tradīcijām bija nepieciešami gadu desmiti, lai attīstītu savas spējas noteikt pārkāpumus politisko partiju finansēšanā, pārietu no sistēmiskiem vēlēšanu viltojumiem uz individuāliem korupcijas gadījumiem, izglītotu politiskās partijas, apmācītu regulējošās institūcijas un ieviestu nepieciešamos preventatīvos līdzekļus. Bez tam, spiediens ieviest kompleksus finanšu ierobežojumus var būt pretrunā ar dažādajiem partiju institucionalizācijas līmeņiem, naudas sadalījumu un labklājību, un tiem principiem, kurus tā aizsargā²².

---

²¹ Starposma izvērtējums, 2006. gada oktobris. Skatīt www.partyfundingreview.gov.uk

²² Kā pareizi ir novērojis Īvings (2006.g.): 'regulēšanas metodes izvēle ir atkarīga no vairākiem faktoriem, no kuriem nebūt ne mazsvarīgākie ir konkrētās jurisdikcijas vēsture un politiskās tradīcijas'.

I Pielikums

Tēriņu ierobežojumi. Lielbritānijas pieredze

Lielbritānijā priekšvēlēšanu kampaņu ierobežojumi tika izveidoti mēģinot risināt visdažādākos vēlēšanu pārkāpumus. Korupcijas un nelikumīgu darbību likuma pieņemšanu 1883. gadā Čārlzs Seimors (*Charles Seymour*) raksturoja, kā ‘Anglijas demokrātijas attīstības sākumu’²³. 1883. gada likuma galvenās iezīmes bija, ka likums noteica iespējamus vēlēšanu izdevumu ierobežojumus visos vēlēšanu apgabalos, pie tam tika pieņemti stingri noteikumi, lai nodrošinātu likuma ieviešanu. Tomēr, kā ir teicis Pinto Dusčinskis: ‘Likums nav akmeņi kalts. Pieredzējis vēlēšanu dalībnieks parasti spēj atrast veidus, kā pārkāpt noteiktās vēlēšanu tēriņu robežas (...) Tomēr vairs nav iespējams pārkāpt ierobežojumus masveidīgi, neriskējot saņemt drakoniskas soda sankcijas, kas diskvalificētu vēlēšanu kandidātu’²⁴. Stingrie parlamenta kandidātu vēlēšanu tēriņu ierobežojumi ir visplašāk zināma Lielbritānijas politisko partiju finansēšanas tiesību normu pazīme.

Priekšvēlēšanu kampaņas tēriņu griesti, kurus nosaka nesen pieņemtais Politisko partiju, vēlēšanu un referendumu likums, atspoguļoja sabiedrības pieaugošās bažas par vispārējo vēlēšanu izmaksu pieaugumu un lielo partiju savstarpējo spiedienu iztērēt tikpat vai vēl vairāk kā tās konkurentes. Šāda ‘ieroču sacensība’ radīja neveselīgu un pastāvīgu tiekšanos piesaistīt arvien vairāk finanšu līdzekļus, lai apmaksātu priekšvēlēšanu kampaņas izdevumus. Visām partijām, kas balotējas attiecīgajās vēlēšanās, ir jāievēro izdevumu, kas veikti tiesību normās noteiktajā pirmsvēlēšanu periodā, ierobežojumi. Šie ierobežojumi atšķiras no ierobežojumiem, kas noteikti individuāliem vēlēšanu kandidātiem. Izdevumu ierobežojumi partijām atšķiras dažādās vēlēšanās. Partiju izdevumu ierobežojumu augstumu nosaka vēlēšanu apgabalu un/vai reģionu skaits, kurā partija balotējas:

---

²³ Viņš arī apgalvoja, ka Korupcijas likums ‘mēģināja mazināt nelikumīgos un neatļautos izdevumus, kas radās vecās labās korupcijas vietā’. Skatīt Čārlzs Seimors, ‘Vēlēšanu reformas Anglijā un Velsā’ (*Electoral Reform in England and Wales*) (Devona: David&Charles Reprints, 1970.gads), lpp. 454-455.

²⁴ Pinto-Dusčinskis (1981.gads), lpp. 249.

Vēlēšanas	Periods, kas pakļauts regulēšanai (beidzas ar vēlēšanu dienu)	Kā tiek noteikti tēriņu griesti:	Maksimāli iztērētais (balstoties uz partijām, kas balotējas visos apgabalos/reģionos)
Vestminstere	365 dienas	£30,000 uz katru vēlēšanu apgabalu, kur balotējas ²⁵ £12,000 uz katru vēlēšanu apgabalu, kur balotējas plus £80, uz katru vēlēšanu apgabalu, kur balotējas plus	£18.84m GB £540,000 NI £1.516m
Skotijas parlaments	4 mēneši	£10,000 uz katru vēlēšanu apgabalu, kur balotējas, plus £40,000 katru reģionu, kur balotējas	£600,000
Velsas Nacionālā Asembleja	4 mēneši	£17,000 uz katru vēlēšanu apgabalu, kur balotējas	£306,000
Eiropas Parlaments	4 mēneši	Uz katru vēlēšanu apgabalu, kur balotējas, £45,000 reiz no šī reģiona kandidējošo Eiropas Parlamenta deputātu skaits	£3.375m GB £135,000 NI

²⁵ Vestminsteres vēlēšanās partijas tēriņu limits ir vai nu (tas, kurš ir lielāks): £30,000 reiz vēlēšanu apgabalu skaits, kur partija balotējas; vai £810,000 Anglijā £120,000 Skotijā vai £60,000 Velsā

12. tabula Priekšvēlēšanu kampaņas izdevumi 2001. gada vispārējās vēlēšanās

Partija	Iegūtās vietas	Noteiktie kampaņas ierobežojumi	Reālie kampaņas izdevumi	% no noteiktā ierobežojuma
Konservatīvā partija	640	15 360 000	12 751 813	83
Leiboristu partija	640	15 360 000	10 945 119	71
Liberāldemokrātiskā partija	639	15 336 000	1 361 377	9
Skotu nacionālā partija	72	1 728 000	226 203	13
Alsteras Unionistu partija	17	408 000	167 495	41
SDLP	18	432 000	155 565	36
Velsas partija	40	960 000	87 121	9
Demokrātiskā unionistu partija	14	336 000	73 230	22
Sinn Fein	18	432 000	18 508	4
Neatkarīgā Kiderminsteres slimnīcu un veselības aprūpes	1	30 000	0	0

Avots: Vēlēšanu komisija 2002.g. '200. gada vēlēšanas: priekšvēlēšanu kampaņu izdevumi'

Trešās personas

Saskaņā ar 2000. gada Politisko partiju, vēlēšanu un referendumu likumu (PPVRL) trešā persona ir fiziska persona vai organizācija, kas nav izvirzījusi savu kandidatūru vēlēšanām, bet kas vēlēšanās organizē kampaņas par vai pret politisku partiju, partijām vai kandidātu grupu. Visām trešajām personām, kas domā iztērēt vairāk kā £10 000 Anglijā vai £5 000 Skotijā, Velsā vai Ziemeļīrijā, organizējot kampaņu attiecīgajās vēlēšanās, ir jāreģistrējas Vēlēšanu komisijā kā oficiālai trešajai personai. Šis noteikums attiecas uz: 1) Lielbritānijas parlamenta vēlēšanām 2) Eiropas Parlamenta vēlēšanām; 3) Skotijas parlamenta vēlēšanām; 4) Velsas Nacionālās asamblejas vēlēšanām; un 5) Ziemeļīrijas Asambleju.

Atzīta/oficiāla trešā persona var būt: vēlēšanu reģistrā reģistrēts indivīds vai Lielbritānijas rezidents, Lielbritānijā reģistrēta kompānija, Lielbritānijā reģistrēta arodbiedrība, Lielbritānijā reģistrēta sabiedrība, Lielbritānijā reģistrēta savstarpējās palīdzības biedrība, Lielbritānijā reģistrēta ierobežotas atbildības partnerība, un Lielbritānijā izveidota neregistrēta asociācija. Kad trešā persona ir reģistrējusies Lielbritānijas Vēlēšanu komisijā kā oficiāla trešā persona, tā var veikt lielākus kontrolējamus izdevumus. Kontrolēto izdevumu ierobežojumi attiecas uz konkrēto, tiesību normās noteikto laika periodu līdz pat vēlēšanu dienai. Tiesību normās noteiktais laika periods ir vienāds gan trešajām personām, gan politiskajām partijām, taču reģistrētās trešās personas var veikt daudz mazākus kampaņu izdevumus:

Vēlēšanas	Periods, kas pakļauts regulēšanai (beidzas ar vēlēšanu dienu)	Kontrolētie izdevumu ierobežojumi			
		Anglija	Skotija	Velsa	Ziemeļīrija
Vestminstere	365 dienas	£793,000	£108,000	£60,000	£27,000
Skotijas parlaments	4 mēneši	N/A	£75,800	N/A	N/A
Velsas Nacionālā Asambleja	4 mēneši	N/A	N/A	£30,000	N/A
Ziemeļīrijas Asambleja	4 mēneši	N/A	N/A	N/A	£15,300
Eiropas Parlaments	4 mēneši	£159,750	£18,000	£11,259	£6,750

Lai iegūtu oficiālu trešās personas statusu, trešajai personai ir jāiesniedz iesniegums Lielbritānijas Vēlēšanu komisijā. PPVRL nosaka visus trešo personu kontrolējamus izdevumus, ko tās ir veikušas tiesību normās noteiktajā laika periodā līdz pat vēlēšanu dienai.

Visās vēlēšanās ar likumu noteiktais periods beidzas ar vēlēšanu dienu. Tiesību normas paredz dažādus pirmsvēlēšanu periodus: Lielbritānijas parlaments – 365 dienas; Eiropas Parlaments – četri mēneši; Skotijas Parlaments – četri mēneši; Velsas Nacionālā asambleja – četri mēneši; un Ziemeļīrijas Asambleja – četri mēneši.

Pēc likumā noteiktā perioda beigām, reģistrētās trešās puses, kas piedalījušās priekšvēlēšanu kampaņā, iesniedz kontrolējamo izdevumu un ziedojumu atskaiti Vēlēšanu komisijai. Reģistrētajām trešajām personām ir jāiesniedz šīs atskaites Komisijai noteiktā laika periodā, kas atkarīgs no tā, cik lieli ir bijuši partijas izdevumi (£250 000 vai mazāk – trīs mēnešu laikā pēc vēlēšanu dienas; vairāk kā £250 000 – sešus mēnešu laikā pēc vēlēšanu dienas)²⁶.

2. piemērs - Polija

2000. gadā tika pieņemti būtiski grozījumi Prezidenta vēlēšanu likumā²⁷. Šo grozījumu rezultātā tika noteikti jauni vispārēji tēriņu griesti gan prezidenta, gan vispārējās vēlēšanās. Attiecībā uz prezidenta vēlēšanām tika noteikti vienoti griesti visiem dalībniekiem. Griestu augstums ir noteikts likumā. *De jure* komitejas kopējie izdevumi prezidenta vēlēšanās nedrīkst pārsniegt 12 miljonus PLN (3 miljoni EUR)²⁸. Tomēr rūpīgas pārbaudes rezultātā atklājās, ka 2000. gada prezidenta vēlēšanās šie tēriņu griesti bija fikcija, jo bija noteikti nesamērīgi zemi. Divu galveno kandidātu, Kvašņevska un Krzaklevska, faktiskie izdevumi pirmajā vēlēšanu kārtā bija tikai mazliet mazāki nekā oficiāli noteiktie kopējie, divu vēlēšanu kārtu izdevumi.

3. piemērs - ASV

ASV problēma radās Baklijs pret Valeo lietā (*Buckley v. Valeo*), kad Augstākā Tiesa nosprieda, ka trīs galvenie tēriņu ierobežojumi ir pretrunā ar konstitūciju. Par nekonstitucionāliem tika atzīti: ierobežojumi neatkarīgiem izdevumiem, ierobežojums privātā finansējuma apjomam, kādu kandidāts var izmantot, un kopējie tēriņu ierobežojumi kandidātiem, kas balotējas

---

²⁶ Avots: Lielbritānijas Vēlēšanu komisijas mājas lapa

²⁷ 1990. gada 27. septembra Polijas Republikas prezidenta vēlēšanu likums.

²⁸ Nacionālo ierobežojumu summa ir pakļauts regulārai indeksācijai; ja inflācija pārsniedz 5 %, Finanšu ministram ir jāpaaugstina tēriņu griesti, balstoties uz cenu pieaugumu indeksu.

federālajās vēlēšanās²⁹. Nozīmīgajā Baklijs pret Valeo spriedumā ASV Augstākā Tiesa, lielā mērā balstoties uz Pirmo labojumu un apsvērumiem par tiesībām uz vārda brīvību, mazināja visaptverošo tiesību normu, kas tika pieņemtas pēc Votergeitas, spēku. Kā atzinis Īvings ‘Tiesa neguva pārliecību, ka kontrole ir vajadzīga, lai vienādotu individu un grupu relatīvās iespējas ietekmēt vēlēšanu rezultātu’³⁰.

4. piemērs. Trešās personas Kanādā

Kanādā tēriņu ierobežojumi politiskajām partijām un kandidātiem pirmo reizi tika ieviesti 1974. gadā, pēc tam paplašināti 2003. gadā. Tos uzskata par Kanādas sistēmas pamatu. Tēriņu griestu pacelšana nozīmēja arī plašāku vēlēšanu izdevumu definīciju, ietverot sabiedriskās domas aptaujas un anketēšanu, līderu izbraucienus un personāla algas. Tēriņu ierobežojumi attiecas arī uz trešajām personām. Saskaņā ar Kanādas tiesību normām trešā persona ir persona vai grupa, kas nav kandidāts, reģistrēta politiskā partija vai reģistrētas politiskas partijas vēlēšanu apgabala atbalsta asociācija. Trešajām personām ir jāievēro šādi pienākumi:

- Visām trešajām personām, kuru priekšvēlēšanu izdevumi pārsniedz \$500, jāreģistrējas ‘Vēlēšanas. Kanāda’.
- Visām trešajām personām ir skaidri jānorāda savu vēlēšanu reklāmu autors un jānorāda, ka reklāmu ir apstiprinājusi trešā persona.
- Trešajām personām ir jāieceļ finanšu darbinieks, kas pieņems visus ziedojumus priekšvēlēšanu kampaņai un apstiprinās visus priekšvēlēšanu reklāmas izdevumus trešās personas vārdā.
- Trešās personas, kas priekšvēlēšanu kampaņai tērē \$5,000 vai vairāk, ir jānozīmē auditori.
- Trešās personas nedrīkst pieņemt anonīmu vai ārvalstu finansējumu savai priekšvēlēšanu kampaņai.
- Trešajām personām būs jāsniedz detalizēta savu priekšvēlēšanu kampaņas izdevumu atskaite četru mēnešu laikā pēc vēlēšanu dienas.
- Trešās personu priekšvēlēšanu reklāmas izdevumi kopā nedrīkst pārsniegt \$168 900 vēlēšanu laikā vispārējās vēlēšanās, un \$3 378 no šīs summas var iztērēt, lai atbalstītu vai vērstos pret vienu vai vairākiem kandidātiem konkrētajā vēlēšanu apgabalā.

---

²⁹ Augstākās Tiesas skatījumā ‘Koncepts, ka valdība var ierobežot dažu sabiedrības elementu izteikšanos, lai uzlabotu citu relatīvās iespējas izteikties ir pilnīgi neatbilstoši Pirmajam labojumam... Pirmā labojuma aizsardzība pret valdības ierobežojumiem tiesībām uz izteiksmes brīvību nevar padarīt atkarīgu no personas finansiālajām iespējām iesaistīties publiskās diskusijās’. Skatīt Baklijs pret Valeo, 424 US 1 (1976. gads), lpp. 48-9.

³⁰ Īvings (1992.g.), lpp. 29.

- Trešās personas nedrīkst apiet vai mēģināt apiet tēriņu ierobežojumus.
- Trešajām personām ir jāiesniedz atskaites par tiem, kas ziedoja naudu trešās personas priekšvēlēšanu kampaņai sešus mēnešus no saņemšanas dienas un beidzoties ar vēlēšanu dienu.
- Trešajām personām, politiskajām partijām un kandidātiem ir aizliegts pārraidīt priekšvēlēšanu reklāmu sabiedrībai vēlēšanu dienā³¹.

---

³¹ <http://www.elections.ca>